

[דרוש עה]

דרוש רביעי להספד על הגביר המאושר, החסיד הענו, כמוהר"ר אברהם אבוהב זצוק"ל. פרשת צו, שנת הת"ב מתהלך בתומו צדיק, אשרי בנו אחריו [משלי כ, ז]

פרק הספינה [ב"ב צא. ע"י]:

אמר רב חנן בר רבא אמר רב: אותו היום שנפטר אברהם אבינו מן העולם, עמדו כל גדולי אומות העולם בשורה ואמרו: אוי לו לעולם שאיכר מנהיגו, ואוי לה לספינה שאיכרה קברניטה.

יתברך, במעשיו הם עמוקים מאוד ונעלמים מכל ידיעה, אלא חושבים שהם נגלים ומבוארים וקלי-ההשגה, שאין בהם מהעומק כלום; וזה בא להם מעוצם סכלותם. אם כן, אני, שאני מתפלא מאוד, ויודע שמעשיך הם נפלאים ונעלמים, יצאה נפשי מכלל בער וכסיל, ואדרבה, היא יודעת מאוד, בהכירה כי "מאוד עמקו מחשבותיך".

ואין ספק, כי [אחת] מהעצומות שבפעולותיו, יתברך, אשר יפול בה העלם ההשגה האמיתית בעניינה, היא גזירת המיתה על הצדיקים, קדושי-עליון, אשר השכל האנושי היה שופט יאות-להם יותר החיים לאורך ימים, עולם ועד, טוב להם ולזולתם; בהיות מיתתם להפך, כדבריהם, ז"ל, בפרק בן סורר ומורה [סנהדרין עא.], שמיתתן של רשעים — הנאה להם והנאה לעולם; ולצדיקים — רע להם ורע לעולם.

אכן, אם יחקרו מוסדות עניין זה, לבקש לו טעמים וסיבות, נבוא מטענה אל טענה, בדחות האחת ובלתי-קבל האחרת, עד יגיע הדבר אל תכלית אמרנו: כך גזרה חכמתו, יתברך; ויִדְעֵנו נאמנה צֶדֶק בשפטו, ואנחנו לא נדע איך ובמה. מעתה, אין לנו עסק בנסתרות כאלה, בדרושנו זה על מעלת החסיד הגדול, המאושר, נ"ע, אשר אנו באים לגמול חסד עם נפשו הקדושה.

ובקיצורי, אני משער לא אוכל לעשות לו נחת-רוח גדול וגמילות-חסד יותר עצמי, כי אם בהשתדל, כל האפשרי, ישיג במיתתו התכלית המעולה והנכבד אשר התאמץ בו כל ימי חייו, ואליו היתה תמיד מגמתו בכל פינות שהוא פונה, והוא: ההטבה אל הזולת — בהיישרת הדור, והדרכתם אל ההצלחה הנפשית הנצחית; כן יעשה גם עתה, אם כי הסתיר פניו וזהר יפעתו ממנו [= מאתנו], כי זה באמת השלימות העולה על כל השלמויות, בהיותו בזה דומה אליו, יתברך.

המוכחר ממה ששיג האדם בידיעת הבחנת פעולותיו, יתברך, הוא כשיגיע בטוב שכלו לגדר הכירו העלם (= חוסר) השגתו, כי מאוד עמקו מחשבותיו, ושאין מקום בחוק האנושיות לבוא עד תכליתה; ובבואו לכלל ידיעה זו, בא אל תכלית מה שיוכל לדעת.

וכוונה זו נכללה, אצלי, במאמר המשורר, ע"ה [תהלים קלט, יד]:

אודך על כי נוראות נפליתי, נפלאים מעשיך ונפשי יודעת מאוד.

אמר: כמה נתחייבתי לשלם תודות לך, יתברך! על כי הגדלת חסדך עמדי, להגיעני אל מצב זה, שאני מתפלא ומשתאה מאוד ממעשיך העמוקים, שאני מכיר ויודע, אחרי החקירה העצומה, שהם נעלמים ונסתרים ממני, ושלא נוכל לידע מהם מאומה. כי הלוא "נפלאים מעשיך" — הם מכוסים ומופלאים ובלתי-נגלים אלי, שאיני יודע כלום; והנה, בזה ההעלם וחסרון הידיעה, "נפשי יודעת מאוד" — שתיקרא היותה יודעת ידיעה מעולה ומרובה, בהשיגה קושי והימנעות זה והיותו מופלא ומכוסה.

והוא מקביל ובהפך מה שאמר במקום אחר [שם צב, וז]:
מה גדלו מעשיך, ה', מאוד עמקו מחשבותיך! איש בער לא ידע, וכסיל לא יבין את זאת.

כי באמת, מעשיך, ה', הם רבי-המעלה והם עמוקים מאוד, מי ימצאם ויוכל להשיגם! כי לעמקם, אין מי שיגיע בהם לכלל ידיעה. אמנם, היה מחסרון ידיעת הנעדרים והסכלים, כי איש בער אינו יודע מאומה שהוא חסר-ההשכלה; ומזה נמשך, כי הכסיל לא יבין את זאת — אינו מבין ומבחין ההנחה האמיתית שאמרנו, שמחשבותיו,

אבטולם, דהוא עשירי לר' אלעזר בן-עזריה דהוא עשירי לעזרא, קאי אבנא. אמר להו: מאי כולי האי? אי בר-אוריין הוא - יאי; אי בר-אוריין ובר-אבהן - יאי ויאי; ואי בר-אבהן ולא בר-אוריין - אשא תיכליה! אמרו ליה: בר-אוריין הוא. אמר להו: ליעול ולית. חזייה דהוה עכירא דעתייה, פתח ואמר: "אמרתי לה: ה' אתה, מובתי בל עליך לקדושים אשר בארץ המה" וגו' [תהלים טו, כג] - אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש-ברוך-הוא: רבוננו של עולם, החזק לי טובה, שהודעתך בעולם, אמר לה: "מובתי בל עליך" - איני מחזיק טובה אלא לאברהם יצחק ויעקב שהודיעוני תחילה בעולם, שנאמר: "לקדושים אשר בארץ המה, ואדירי כל חפצי בהם".

ולכאורה, יש לי קושי בדרשה זו: שאם הוא, יתברך, לא ישר בעיניו להחזיק טובה לישראל מפני שכבר קדמו להם האבות, נראה שאין להחזיק טובה אלא לראשון שקדם להודיעו, ולא לנמשכים אחריו. ואם כן, מטעם זה, אין להחזיק טובה ליעקב, שכבר קדמו יצחק; וגם לא ליצחק, שכבר קדמו אברהם, ראשון לכולם.

וכבר היה אפשר לומר בזה, שהכוונה: אם היתה כנסת-ישראל היא המתחלת מעצמה לפרסם שמו, יתברך, מבלי יקדים ה' להם אותות ומופתים המביאים לזה, היה מקום לומר שיחזיק להם טובה; אמנם לא היה כן, אך היא פרסמה שמו אחר שה' עשה עמם כמה ניסים ונפלאות, בהוציאם ממצרים. אבל ראוי להחזיק טובה לכל האבות, ע"ה, שהודיעוהו בעולם בתחילה; כלומר: שהם היו מתחילים קודם שקיבלו חסדים וניסים מפורסמים ממנו, יתברך.

ועוד יתבאר בדרך אחרת, (א) כמה שנתבונן שורש שאלה זו: לתבוע בפה חיזוק טובה על שהודיעוהו בעולם - כי נראה דבר זה. (ב) ועוד אני מדייק כמה שאמרו לו: בר-אוריין הוא - דכיון שייחסוהו היותו עשירי לר' אלעזר בן-עזריה שהיה עשירי לעזרא ובר בריה דרבי אבטולם, היש לך בר-אבהן גדול מזה? דוודאי אין להבין דדוקא כשאביו ממש היה חכם יקרא בר-אבהן, ולא מצד אבותיו הקודמים; כי דבר פשוט הוא שאף מצידם יקרא כן. ואם כן, יאמרו: בר-אוריין ובר-אבהן, כדקאמר ר' פרידא: ואי בר-אוריין ובר-אבהן יאי ויאי. (ג) ורבי פרידא גופיה, מה לו לומר: ואי בר-אבהן וכו'? הרי הם אמרו שהוא נכדו של ר' אבטולם וכו', שהוא, בלי ספק, בזה בר-אבהן, ואין כאן מקום לספק אלא אי בר-אוריין הוא או לא.

אולם יראה, כי מלבד מה שיחוייב האדם על כל פנים להשתדל בהשגת שלמותו מצד עצמו, עוד יתוסף

וכך אני מבין מאמר החכם, ע"ה, בקהלת [א, ג] באמרו: מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש. כי מלת "שיעמול" נראה מיותרת; וגם היה לו לומר: שעמל, ולא בלשון עתיד.

אמנם, ירצה להודיענו מה הוא השלימות היותר-עצמי באדם, שבו יתעלה מכל השאר. והוא מה שאמרו, ז"ל [ב"ב טז: ע"י] מרגלית טובה היתה תלויה בצוארו של אברהם אבינו, שכל הולה הרואה אותה מיד מתרפא; ובשעה שנפטר אברהם אבינו מן העולם תלאה הקב"ה בגלגל חמה. ונודע מפירושה ז"ל [הרשב"א בע"י; ועי' בדרוש יא, עמ' צא] בזה, שאברהם אבינו, ע"ה, היה מדרוך בדברי גרונו את הרבים להכיר מציאותו, יתברך; וכשמת, שלא היו שומעים את קולו, נשארה זאת הפעולה בגלגל חמה, שעל ידי תנועתו וכל שאר פרטיות. הוא מכריז ומפרסם זה, ומביא את העולם לידי הכרה זו. על כן אמר כשואל: מה הוא היתרון הגדול והעצום באדם, בכל מה שהוא עמל וטורח בהשגת השלימות? וכאה התשובה, שהיתרון והמעלה ששיג בזה, הוא: "שיעמול תחת השמש" - שיהיה הוא עמל ומתעסק במקום ותמורת השמש, במה שהוא פועל; כי מה שהשמש מדרוך האנשים בהשגת מה שיחוייב בהכרת הסיבה ראשונה, יתברך, יעמול בו האדם הזה תחתיו, ויטריח עצמו, שידריך בני דורו אל מהלך שלמות זה. ונמצא שמה שהשמש עושה במקום אברהם אבינו, ע"ה, יעשה זה האדם במקום השמש.

ועל זה אמרה דבורה, ע"ה, בסוף שירתה [שופטים ה, לא]: ואוהביו כצאת השמש בגבורתו.

שהאוהבים האמיתיים והנאמנים אליו, יתברך, הם ממש כעין מה שהשמש יוצא בגבורתו - שביציאתו ותנועותיו מפרסם לבריות גדלו, יתברך - כן עושים אוהביו.

הוא הדבר אשר אני אומר לענייננו: לבקש אופן שהדבר אשר נצטער אותו צדיק, ע"ה, כל כך בחייו להשלים אחרים, ישיגוהו גם כן במותו. ובחפשי, בציורי הקצר, איזה הדרך ישכון אור לבא עד תכלית זה, לא מצאתי, לשעה קלה, אלא להיות כמלקט בדרך כללי מתרומות מעלות שלמותו כי רבו, לעשות מהן כעין תבנית ותמונת צורה, נראית כמראה המלוטשת, למען תתחקה בלב השומעים חיקוי עצמי, ותהיה נגד פניכם תמיד, ויישאר רישומה נזכר בכל עת בכוח-הזכר שלנו, למען ממנו נקח לשמור ולעשות, ללכת בדרכיו ולהידמות אליו.

ויהיה זה מיוסד על מאמרם, ז"ל, פרק כל המנחות [מנחות נג. ע"י]:

אמרי ליה רבנן לרבי פרידא: רבי עזרא בר בריה דרבי

עליו חיוב עצמי, בהיותו כן-טובים ובן-גדולים; כי מצד שרשו ומחמת אבותיו צריך להתאמץ, לבלתי השפיל והחסיר טוב מדרגתם ולהחשיך אור מעלתם, בשלא ידמה להם ויהיה נגרע מערכם. וזה הוא אצלי המובן מאמרם ז"ל [שהשיר א, ג]: אבותינו עריבים לנו וכו' – דהיינו: שהאבות שלנו, הקדושים, הם כעריבים, שמכריחים הבנים לשמור התורה, לבלתי יגרעו משלמות אבותיהם.

ובזה יפורש כוונת הכתוב [מ"א ב, א]:

ויקרכו ימי דוד למות ויצו את שלמה בנו לאמר.

שמלת "לאמר" כבדה, כיון שאינה לאמר לאחרים, כמו ברוב המקומות. אלא יאמר: כי הוא, ע"ה, להלהיב את שלמה, ע"ה, ולהעירו על רדיפת השלימות בכל כוחו, ציוהו להיותו אומר תמיד שהוא בנו, כי מאמירה זו, שהוא אומר כי הוא בן-דוד, ימשך לו שישתדל לבלתי יגרע ערכו מערך אבותיו השלימים, ושעל כל פנים יוכרח להידמות להם.

ועל כן אמר רבי פרידא: מה תצטרכו להאריך לי בייחוס החכם הזה מדורותיו הראשונים? כי אני מבין מאריכות סיפורכם כל שלשלת זה, אחד משלושה דברים, וצריך שתפרשו לי איזה מהם היתה כוונתכם, כדי שאדע היאך אתנהג עמו. כי אפשר שאמרתם היותו בן-חכמים גדולים מכמה דורות, למען אדע מזה שאם כן, מן הסתם, כיון שאבותיו היו חכמים, ממילא ודאי גם הוא בעצמו הוי בר-אוריין, כי פשיטא שלא היה רוצה להיות נופל מאבותיו וגורע מהם. ונמצא שאכבדהו מצד תורתו של עצמו, להיותו בר-אוריין, אלא שאתם רוצים להוכיח שהוא בר-אוריין, להיותו בן לחכמים ההם. ועל זה אמר: "אי בר-אוריין הוא – יאי". או אפשר שכוונתכם להזכיר ייחוסו למען אוסיף בכבודו ביתר שאת, לפי שמלבד הכבוד הראוי לו מצד עצמו, להיותו בר-אוריין, יש לו עוד יתרון שהוא גם-כן בר-אבהן, ועל זה אמר: "ואי בר-אבהן ובר-אוריין – יאי ויא". או שמא רציתם לומר כי עם שהוא מצד עצמו אינו ראוי לכבוד, שאינו בר-אוריין – מכל-מקום, בשביל אבותיו ראוי להתכבד; וזה אינני שומע לכם לכבדו כלל, כי אם בר-אבהן הוא ולא בר-אוריין, אדרבה, אשא תיכליה, כי חילל כבוד אבותיו. והם השיבו לו כי כוונתם האמיתית היתה החלוקה הראשונה – שרצו להודיע לו שהוא בר אוריין, כי הוא יבין היות כן מצד הזכירם חכמת אבותיו. **ובשבא** אצלו וראהו דהוה עכירא דעתיה, נכנס בדמיונו של רבי פרידא, ע"ה, שאולי איזה מאותם התלמידים סיפר לרבי עזריה הדברים ההם, ונצטער על שנכנס בחלוקה אצל רבי פרידא לחשדו אם אולי לא יהיה הוא בר-אוריין כאבותיו, ושיצטרך להתכבד דוקא בעבור

אבותיו. דאף על גב דאמרין בקדושין [לא]: "הנשמע בדבר אביו לא יאמר: עשו בשבילי" וכו', היינו לבן עצמו, שיש לו לתלות הכבוד על האב; אבל שאחרים יאמרו כן, יש קפידא. ולפי שחשש שמא זו היתה דאגתו, על כן רצה לפייסו על ככה, ופתח באגדה זו. כי מפשוטה נראה שאפילו לכל עדת ישראל אומר השי"ת שאינו רוצה להחזיק טובה להם, אפילו במה שיש בהם מהשלימות שהודיעוהו בעולם, לפי שקדמו להם בזה אבותיהם, ואל האבות שייך להחזיק טובה ולא להם.

ובעיקר הדרשה יראה הכוונה: כי הוא נודע, היות כל ההנהגות המפורסמות – של עצמו, ושל ביתו, ושל מדינתו; אשר עליהן חיבר החכם, ע"ה, שלושת ספריו: "שיר השירים אשר לשלמה" [שה"ש א, א], מבלי שום תואר אחר – להנהגת עצמו. "משלי שלמה בן-דוד מלך ישראל" [משלי א, א] – להנהגת הבית, כי כן התחיל במוסריו [שם, ח]: "שמע בני מוסר אביך" וגו', ותמיד ירבה לימודים ותוכחות בשם זה של "בני", כאשר ייסר איש את בנו. ו"דברי קהלת בן-דוד מלך בירושלם" [קהלת א, א] – להנהגת המדינה, שהיה מקהיל קהילות ומלמדם להועיל ומדריכם בדרך הטובה והישרה, כמו שמלך בירושלים, העיר המהוללה, עיר רבתי-עם. ושלשתם כללו חז"ל באמרם [איכ"ר ג, כד]: "טוב לגבר כי ישא עול בנעוריו" [איכה ג, כז] – עול תורה, עול אשה, עול מלכות. וכבר ידענו כי הנהגות אלו כולן הן מחוייבות מעצמן, והשכל האנושי יכריח עליהן, כאשר ראינו כמה וכמה קולמוסים שברו חכמי אומות העולם, לכתוב בכולם ספרים הרבה, עם כי לא אור נגה עליהם מהדרכת תורה אלהית. אולם אין זה ממה שיביא האדם אל ההצלחה והאושר האמיתי, בהיותו שלם באלו ההנהגות מפני שכן תחייבהו תגבורת שכלו, אלא בשישתעבד לעשות כל אלה מפאת ציוויו, יתברך ויתעלה, כמו שגזר וצוה כן בתורתו האלהית, שתתעלה, אף אם לא היה משיג שום טעם בדברים, או שום סיבה מכרחת.

וזה הוא [משלי ג, זח]:

אל תהי חכם בעיניך, ירא את ה' וסור מרע. רפאות תהי לשרך ושיקוי לעצמותיך.

כלומר: כשתסור מהדבר הרע ובלתי-נאות, אל תתחכם בזה "בעיניך" – שתסור ממנו מצד החכמה הנראית בעיניך, שהוא נכון כפי השכל לסור מאותו הרע; אלא "ירא את ה'", ומחמת יראתו, יתברך ויתעלה, סור מאותו הרע, ולא מפני חכמתך או השגתך טעמי הדברים. כי הלוא התורה הקדושה, שתתעלה, במצוותיה, תהיה כמו "רפאות לשרך" וכו' – שהחולה יקח התרופה שסידר לו הרופא, ותעשה

יתברך, עִם שֶׁהִיָּה יִכּוֹל בִּקְטָנָה שִׁבְתִּנוּעוֹת לִהְמַלֵּט עַל נַפְשׁוֹ, בְּהִיּוֹתוֹ בְּתוֹקֶף, בְּמִבְחָר יָמָיו, וְנִקְרָא "עוֹלָה תְּמִימָה" [ב"ר סד, ג].

וְאִם מִהֲנִהגַת הַבֵּית — מִי לָנוּ גִדּוּל בּוֹזֵה מִיַּעֲקֹב, ע"ה, דְּהוּא לִיָּה צֶעַר גִּדּוּל בְּנִים [שְׁבַת פט:]; בִּשְׁנֵים עָשָׂר שָׁבָטִים וְכָל זָרְעוֹ אִתּוֹ, וְכָל יָמֵי חַיָּיו, וְאָף בִּשְׁעַת מִיתָתוֹ, לֹא זָז מִלְּהַדְרִיכֵם וּלְהִיַּשִּׁירָם לְעִבּוּדַת שָׁמַיִם, בְּכִמְהָ תּוֹכָחוֹת: "הִסִּירוֹ אֶת אֱלֹהֵי הַנֹּכַח אֲשֶׁר בְּתוֹכָכֶם" [בְּרַאשִׁית לה, ב]; "הִקְבְּצוּ וּשְׁמְעוּ" [שִׁם מט, ב]. וְהַשְׁלִימִם עַד גֶּדֶר שׁוֹכָה לְהֵאמֹר עֲלֵיו בִּעְבוּרָה: "מִטַּתוֹ שְׁלִימָה" [שִׁהֲשִׁיר ג, ד; א].

וְאִם כֵּן, כָּל אֶחָד מֵהָאֲבוֹת, עִם הֵיטָב שְׁבָלִי-סֶפֶק שֶׁלֶם הִיָּה בְּכָל שְׁלוֹשׁ הַהֲנִהגוֹת — מְכַל-מְקוֹם, נִתְרַשְׁמָה יוֹתֵר הִנְהָגָה אַחַת מֵהֶם פְּרִטִית לְכָל אֶחָד וְאֶחָד, שֶׁנִּתְפָּרְסְמָה בִּיִּיחּוּד עַל הָאֲחֵרוֹת. וּבֵין שְׁלֹשָׁתָם הוֹדִיעוּ הָאוֹפֶן הָעֲצָמִי בַּהֲשֵׁגַת הַשְׁלִימוֹת, הַתְּלוּי בַּהֲנִהגוֹת הָאֵלֶּה, שֶׁלֹּשָׁתָן. וְאַתֶּם, בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, הַבָּאִים אַחֲרֵיהֶם לְמַדְתָּם מִדְּרָכֵיהֶם הַטּוֹבִים, וְאַלִּיהֶם יֵשׁ לְהַחֲזִיק טוֹבָה עַל כֵּן.

וְעַתָּה, יִשְׂרָאֵל, מָה אֲנִי דוֹרֵשׁ בְּרַבִּים לִפְנֵי הַקָּהֵל הַמְּקוֹדֵשׁ הַזֶּה, עַל מִלָּאךְ אֱלֹהִים, הַדֵּר הוּא לְכָל חֲסִידָיו, מַעֲלַת הַיִּשִּׁישׁ הַמֵּאוֹשֵׁר הַזֶּה, תִּנְצֵב"ה — כִּי אִם לְהַזְכִּיר לִפְנֵיכֶם אֶת הַיְדוּעַ וּמִפּוֹרֶסֶס, לֹא בִלְבַד בְּאַרְצוֹתֵינוּ, אֲלָא כִּי אִם כְּמַעֲט בְּכָל הָאֲקָלִימִים הַקְּרוֹבִים וְהַרְחוֹקִים עַד קְצוֵי אֶרֶץ, בְּכָל הַגּוֹיִים וּבְכָל הַלְשׁוֹנוֹת, אֲשֶׁר בְּכָל מְקוֹם מוֹקֵטֵר מוֹגֵשׁ שְׁמוֹ לְתַהִלָּה לְשֵׁם וּלְתַפְאֶרֶת, בַּהֲפִלַּגַת שְׁלֹמֹתוֹ הַנִּמְרָץ בַּהֲנִהגוֹת אֵלּוּ, אֲשֶׁר מַעֲמַד שְׁלֹשָׁתָן יָחַד, בְּאוֹפֶן עֲצָמִי וְשֶׁלֶם, בְּאִישׁ אֶחָד עֲצָמוֹ, הוּא רְחוֹק-הַמְּצִיאוֹת מְאֹד; וּבְמַעֲוֵלָה שְׁבַמְעוּלִים הַזֶּה, נ"ע, כֵּאֵן נִמְצָאוּ וְכֵאֵן הָיוּ, כּוֹלֵם נִקְבְּצוּ-בָאוּ עֲלָיו, כָּל אַחַת וְאַחַת מִשְׁלֹשָׁתָן, בְּיוֹתֵר שֶׁלֶם שְׁבַפְנִים שֶׁהִפָּה יִכּוֹל לְדַבֵּר.

אִם בַּהֲנִהגַת עֲצָמוֹ — הַתַּחֲלִיתִי לְסֹפֶר מִקְצַת שְׁבָחָיו בְּמַעֲלַת מִיּוֹדוֹתָיו וּבִירְאָתָה שָׁמַיִם וּבְתַכְלִית חֲסִידוֹתָיו, וְאִיךְ הִיָּה מִתְנַהֵג בְּחַיָּיו בְּאוֹפֶן סִיגוּפִיו, וּמִיַּעוּט צִאֲתוֹ הַחוּצָה, וְרוֹב הַשְׁכַּמְתּוֹ לְבֵית-הַמִּדְרָשׁ, וּשְׁקִידַת לִימּוּדוֹ, וּמִיַּעוּט אִיבּוּד זְמָנוֹ, וְאַהֲבָתוֹ הָעֶזֶה לְתוֹרָה וּלְעוֹסְקִים בָּהּ, וְכִמְהָ הִיָּה מְכַבֵּד וּמַהֲנֶה אֹתָם, וְהַפְּלַגַת נִדְבוֹת לְכוּ לְפִזּוֹר מִמּוֹנוֹ בְּלִי שִׁיעוּר לְצִדְקוֹת; וְאַפִּילוֹ בַּהֲזָדְמָן דְּבִר-מְצוּהָ שֶׁהִיָּה צָרִיךְ לַתַּת הַכָּל מִשְׁלוֹ, לֹא הִיָּה חֹשׁ לִזְוָה.

וְעַל כּוֹנֵנָה זֶה פִּירְשֵׁתִי הִיּוֹתוֹ, ז"ל, מִתְדַמָּה לְמֶלֶךְ הַחֲסִיד שֶׁשִּׁיבַח הַמְּשׁוֹרֵר, ע"ה, בְּאִמְרוֹ [תְּהִלִּים עב, יב]:
כִּי יִצִּיל אֲבוֹנוֹ מִשּׁוּעַ וְעֲנִי וְאִין עֹוֹד לוֹ.

שֶׁהַמֶּלֶךְ הַצָּדִיק הַזֶּה אֲשֶׁר לְכוּ קָלֵב הָאֲרִי, יִצִּיל הָאֲבוֹנוֹ הַמְּשׁוּעַ וְהָעֲנִי הַחֲסִידִים כָּל טוֹב, וְיִסְפִּיק לָהֶם דִּי מַחְסוֹרִם, וְלֹא יִמְתִּין זֶה הַמֶּלֶךְ שׁוֹם עֹזֵר וְסִיעוּת מְזוּלָתוֹ,

פְּעוּלָתָהּ בְּגוּפוֹ, עִם שֶׁהַחֲוִלָּה לֹא יִדַּע מִיָּנִי הַסְּמִים הַתְּרוּפִיִּים הַנִּכְנָסִים בְּאוֹתָהּ תְּרוּפָה, וְלֹא יִבְחִין אִיכוּוֹתֶיהֶם, וְנַעֲלֵם מִמֶּנּוּ אוֹפֶן הִיּוֹתָם פּוֹעֲלִים — מְכַל מְקוֹם, לֹא יִמָּנַע מִלִּיקַח אוֹתָהּ, וְהִיא תִּפְעוּל כְּפִי טְבַעָה וְאִיכוּתָהּ וְכִמְתּוּתָהּ. כֵּן מִמַּשׁ צָרִיךְ שִׁיְהִיָּה הָעֲנִין בְּשִׁמְרֵת הַמְּצוּוֹת, וְכִמְשַׁל הַרְשָׁב"א ע"ה. וְזֶה בְּאֵמַת הַדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה וְהַיִּשְׁרָה לְהַתְעַצֵּם בְּשִׁלְמוֹת מַעֲוֵלָה מְאֹד: לְצִאֲתָה מִגְזִירַת הַשֶּׁכֶּל, וְלִהְכַנֵּס תַּחַת הַהֲשָׁמָעוֹת לְצוּוִיוֹ, יִתְבָּרַךְ וְיִתְעַלֶּה.

וְהוּא מָה שְׁאוּמֶרֶת כִּנְסַת יִשְׂרָאֵל, עַל צִד הַפְּלַגַת הַמֵּאמֹר: יֵשׁ לָךְ לְהַחֲזִיק לִי טוֹבָה, שֶׁהוֹדַעְתִּיךָ בְּעוֹלָם — כִּי בְּהִיּוֹתִי דוֹרְכַת מֵהַלָּךְ הַשְׁלִימוֹת בְּמַעֲלוֹת הַמִּדְּוִינִיּוֹת, הוֹדַעְתִּי אוֹתְךָ בְּעוֹלָם, שֶׁפִּרְסַמְתִּי הִיּוֹתִי פּוֹעֲלַת כֵּן מִצַּד אֱלֹהוֹתְךָ, וְיִדְעִי הִיּוֹת רְצוֹנְךָ בְּכֶךְ, וְלֹא מִפְּנֵי הוֹרָאָה שְׁכָלִי שֶׁהִיָּיתִי עוֹשָׂה אֶת הַכָּל מִעֲצָמִי. אֲזִי מְשִׁיב הוּא, יִתְבָּרַךְ, לְכִנְסַת יִשְׂרָאֵל: כָּל מָה שֶׁאֵת עוֹשָׂה עַל זֶה הָאוֹפֶן, הוּא מִמָּה שְׁכַבֵּר קִדְמוֹן בּוֹזֵה אֲבוֹתֶיךָ הַקְּדוּשִׁים, ע"ה, וְהַדְרִיכוֹךְ בְּכֶךְ, וּמֵהֶם לְמַדַּת. כִּי בְּאִיזוֹ מִהֲנִהגוֹת יֵשׁ לִי לְהַחֲזִיק לָךְ טוֹבָה כְּדַבְּרֶיךָ: **אִם** בַּהֲנִהגַת הַמִּדְּוִינָה, לְהַשְׁלִים אֶת הַרְבִּים — הִרִי הִיָּה בּוֹזֵה הָרַאשׁוֹן אֲבִרָהֶם אֲבִינוֹ, ע"ה, "אֲבִי הַמּוֹן גּוֹיִים" [בְּרַאשִׁית יז, ה-ז], אֲשֶׁר עָשָׂה כְּמָה נִפְשׁוֹת, וְהַכְנִיס כְּמָה וְכִמְהָ גֵרִים תַּחַת כְּנָפֵי הַשְּׁכִינָה.

וְעֲלָיו אִמְרָה הוּא, יִתְבָּרַךְ [שִׁם יח, יט]:

כִּי יִדְעָתִיו לְמַעַן אֲשֶׁר יַצוּהָ אֶת בְּנָיו וְאֵת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשִׁמְרוּ דֶּרֶךְ ה' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט, לְמַעַן הִבִּיֵּא ה' עַל אֲבִרָהֶם אֶת אֲשֶׁר דִּבֶּר עֲלָיו.

וּמִלַּת "עֲלָיו" נִרְאִית מִיּוֹתֶרֶת וְלֹא-צוּרֶךְ. אֲבָל יִרְצָה: עַל דֶּרֶךְ מָה שְׁאִמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ, ע"ה [בְּרַכּוֹת ו:]; אִתֶּם עֲשִׂיתִיוּ חֲטִיבָה אַחַת בְּעוֹלָם, שְׁנֵאמַר [דְּבָרִים ג, ד]: "שָׁמַע יִשְׂרָאֵל, ה' אֱלֹהֵינוּ, ה' אֶחָד", וְאֲנִי אַעֲשֶׂה אִתְּכֶם חֲטִיבָה אַחַת בְּעוֹלָם שְׁנֵאמַר: [דְּה"א יז, כא] "וְיָמִי כַעֲמֶךָ יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד" — שְׁכִאוֹתוֹ עֲנִין עֲצָמוֹ שִׁישְׁרָאֵל יִיחָדוּתוֹ, כֵּן הוּא, יִתְבָּרַךְ, יִיחָד אֹתָם. וְכִכָּה מִמַּשׁ הִיָּה בְּאַבְרָהָם אֲבִינוֹ, כִּי הוּא, ע"ה, הוֹדִיעַ לְעוֹלָם אֶת יִיחּוּדוֹ, יִתְבָּרַךְ, וְכֵן הִיָּה דוֹרֵשׁ וּמִפְּרֶסֶס לְכָל; וְכֵן הוּא, יִתְבָּרַךְ, הוֹדִיעַ מַעֲלָתוֹ שֶׁל אֲבִרָהֶם אֲבִינוֹ, ע"ה, שְׁאִין שְׁנֵי לוֹ כְּמוֹהוֹ, שְׁאִמְרָה עֲלָיו [יִחְזָקָא לֵג, כד:]: "אֶחָד הִיָּה אֲבִרָהֶם" וְגו'; "כִּי אֶחָד קִרְאִיתִיו" וְגו' [יִשְׁעִיָּהוּ נא, ב]. וְזֶה הוּא: "לְמַעַן הִבִּיֵּא ה' עַל אֲבִרָהֶם" — לְהוֹדִיעַ שֶׁהוּא יִיחָד וְאִין כְּמוֹהוֹ, שֶׁהוּא הַדְּבָר עֲצָמוֹ שְׁדִּיבֵר אֲבִרָהֶם אֲבִינוֹ, ע"ה, עֲלָיו, יִתְבָּרַךְ, שֶׁהַכְרִיז הִיּוֹתוֹ יִיחָד וּמִיּוֹתֵד בְּעוֹלָמוֹ.

וְאִם בַּהֲנִהגַת עֲצָמוֹ לְשִׁלְמוֹת, תַּכְלִיתִית הָעִבּוּדָה הָאֱלֹהִית — הָאֵל לָכֶם יִצְחָק, ע"ה, אֲשֶׁר מִסֵּר עֲצָמוֹ בְּלִי שׁוֹם סְרוּב וְעִיכוּב, וּפִשְׁט צוּוֹאָרוֹ עַל גְּבִי מִזְבַּח לְהַשְׁחֵט, לַעֲשׂוֹת רְצוֹנוֹ,

בינה עת לספור – דרוש עה לעתים תקט

שיצטרף עמו ויעזור לו בזה, את הכל יעשה משלו. והארכת ב כמה פרטים אחרים כאלו, על הנהגה זו של עצמו, אני מאריך בכתיבתה.

ואם להנהגת הבית – עדיו בחתומיו זכין לו, היקרים ומעולים, עטרת תפארת הנזר והעדות, מעלת הנצר הגדול משרשיו יפרה, כמוה"ר שמואל, יאריך ה' ימיו בקרב ישראל, אמן; אשר מה שעשתה חכמה לראשו כתם פז, עשתה ענוה יראת חטא בשלמות גדול, עוד יותר ממה שהפה יכול לדבר, כנודע לכל, לא ארצה לכתוב בזה דברים גלויים וידועים לכל שאר עמנו. ולאיש אשר אלה לו, היצוייר אופן הנהגת הבית שלם מזה? ועוד הוספתי משאר בני הבית המסתופפים בצל קורת היישרתו, ז"ל, ואני מקצר ועולה.

ואם להנהגת מדינה – נאמר בטח כי [אם] נתחיל לספר ולהגיד בזה לא יהיה שום מקום לסיימינהו לכולהו שבחיה, בעומק שכלו הזך והישר בהנהגה המדינית, אפילו עם שרים ויועצים, מלכי ארץ וכל לאומים, כאשר הוא נודע.

ואמנם, העיקר השרשי הוא הנהגתו לבני דורו, לבני ישראל עם קרובו, ליראת ה' ולאהבתו. כל מעייניו תמיד לא היו כי אם להיטיב את זולתו בהיישרת אושר הנפש, וכל משאו ומתנו היה בזה, ומפני כך עוז התאזר בהעמדת ישיבות בכל מקום שידו מגעת, אפילו בארץ הצבי, תוכ"ב. וכאן כמה יגיעות יגע לחבר את האוהל בישיבה המהוללה, הכללית לכל הקהילות, אשר לא נמצא בה חסרון רק הכנסה; ואני בעניי ומיעוט ערכי בתוך זיו זוהר מעלת הגאונים האדירים, ה' יגן בעדם. ומה עשה תמיד למצות פדיון שבויים, ובמאורעי המנטוכ"ה וכאן, בצער מעלת מנהיגי המדינה, יצ"ו, ובמאורעי הישיבה, כהנה וכהנה, וכמה ענינים אחרים כיוצא באלה, והיו דיבוריו בנחת ובאהבה. סוף דבר – ראשי-דברים אני כותב ממה שאמרתי, עם שהיה מעט מהרבה, שהיה מקום רחב להאמר; ואת הכל עשיתי לתכלית הנכבד אשר אמרתי ראשונה, שיתחקה כל זה בלבנו ויעשה בנו רושם, להשתדל ללכת בדרכיו, ולהידמות למעלת גדולת פרשת שלמותו כל האפשר, ויעשה, אם כן, במותו התועלת הכללי אשר היה עושה בחייו. ולהכנס לפתח זה צריך, לפחות, שנתחיל בהכרת חסרוננו העצום, הנמשך מהסתרת פני זיו זהרו. ונאמר עליו באמת ובתמים מה שנאמר ממש על ראש ייחוסנו, ע"ה, אשר גם מאושרנו זה, נ"ע, השתדל להידמות אליו בשם, פֶּעַל ומלה, והוא מאמרנו [ב"ב צא].

ויש להרגיש בו: מה צורך להאריך לומר: אותו היום שמת וכו'? יאמר בקיצור: כשמת אברהם אבינו וכו'. ונראה, כי יקרה פעמים רבות, כשיחסר איזה אדם מהדור, אין מרגישים ומכירים מה שאיבדו תכף ומיד; אלא

בהמשך הזמן, כשיזדמן איזה מקרה אשר ידעו שאם היה הוא קיים היה מספיק לתקנו וכיוצא, אז מצטערים, ויכירו מה שחסרו. אולם יהיה זה כן, בהיותו מהשלימים אשר אינו רחוק ימצאו אחרים כמותו; אבל אם היה מופלג בתכלית ההטבה וההגנה על הדור בכל עת ובכל שעה, אשר יקשה מאד המצא תמורתו, אז לא יצטרך שום זמן-עתיד להרגיש החסרון, כי מיד בהסתרתו ויציאתו מן העולם עושה רושם, ותכף יגיע הצער לכל, ויכירו מה שאבדו.

וחשבתי כי לכוונה זאת אמר דוד המלך, ע"ה, על מיתת אבנר, ע"ה [ש"ב ג, לח"ט]:

הלוא תדעו כי שר וגדול נפל היום הזה בישראל, ואנוכי היום רך ומשוח מלך, והאנשים האלה בני צרויה קשים ממני, ישלם ה' לעושה הרעה כרעתו.

ומבלי האריך בדיוקים כי רבו, נאמר: כי היו דבריו אלה לאמר: אל תחשבו שחסרון הצדיק הזה לא יעשה רושם עתה מיד אלא אחר זמן, לימים הבאים. כי אין הדבר כן, אלא תדעו נאמנה כי זה השר וגדול, היום הזה עצמו הוא שנפל ועשה חסרון בישראל, כי נאבדה הגנתו ואין מי יצילנו עוד, ח"ו, מעונש העוונות, כאשר הוא היה עושה בחייו. כי עתה על מי תבטחו לכך? אם תאמרו להשען עלי, שישפיק זכותי – הלוא אנוכי רך וצעיר לימים, וממילא יש לי מיעוט זכויות לפי מיעוט השנים; אני כדאי שיכופרו עוונותיכם בשבילי, כי אני "משוח מלך" – שבהכנסי להיות נשיא, הפליא ה' חסדו לי לכפר עוונותי, כמשפט הנשיא [מדרש שמואל יז, א], והלואי אספיק לעצמי להשיג הכפרה, ואין אוכל לכפר גם על אחרים? ואם תשימו בטחונכם על שני שרי צבאות ישראל, יואב ואבישי, לומר דנפיש זכותייהו להגן עליכם – הנה, אין מקום לזה, כי הם בני צרויה אחותי, ורוב בנים דומים לאחי האם [ב"ב קי], ואם אני בעצמי קשה ובלתי-הגון להשיג שום זכות מפאת חסרון שלמותי, גם הם קשים וכבדים על זה, ונמשך קושיים ממני ומפאת עצמי, להיותם בני אחותי, אני גרמא בנוקם. וכיון שאין לנו על מי להסמך – אם כן, צריך לראות וליראה מאוד, כי מכאן ואילך "ישלם ה' לעושה הרעה כרעתו" – לא יהיה כמו עד עכשיו שאם אחד היה עושה רעה לא היה נענש בכך, כי היה אבנר חי והוא היה סובל עוונותינו ורעתנו, כי היתה הרעה מיוחסת אליו ונתלית בו לגדולתו, על שהיה בידו למחות, על דרך "ואשמם בראשיכם" [דברים א, יג – דבר א, י]; אבל עתה, ישלם ה' למי שיעשה רעה, וזה כרעתו של עצמו, שהוא עושה אותה, לא תתלה בזולתו. באופן שההרגשה תהיה שנפל וחסר היום הזה.

זיו איקונין שלו וכו' [ב"ר ג, ח], כי בזה נראה לנו כאלו עודנו חי בהשארנו במקומו.

והבאתי על זה [דברים לד, ח"ט]:

ויתמו ימי בכי אבל משה ויהושע בן-נון מלא רוח-חכמה, כי סמך משה את ידיו עליו, וישמעו אליו בני ישראל ויעשו כאשר צוה ה' את משה.

כי מהראוי היה שימי בכי אבל משה, כפי הפלגת גדולתו, לא יתמו בשלושים יום בלבד; אלא לפי שנשאר במקומו יהושע בן נון, ע"ה, שהיה מעשה ידיו, שסמך ידיו עליו וגו', היה נראה להם כמשה עצמו, ויעשו כאשר צוה ה' את משה" — היו שומעים ליהושע כאילו מה שאומר בשמו, יתברך, צוהו ה' את משה עצמו. וזה הוא מה שאמר, יתברך, למשה [במדבר כו, יח]: "קח לך את יהושע" וגו' — דהיינו: קח את עצמך, כי בסמוך ידך על יהושע הרי אתה חי; על דרך מה שכתב רש"י ז"ל על פסוק "כי ידעתי אחרי מותי" וגו' [דברים לא, כט], [שכל-זמן שיהושע חי, היה נראה למשה כאילו הוא חי]. כי בעניננו עודנו חי. יוסיף ה' חיים על ימי מלך וגו'. אמן, כן יהי רצון.

וזה הוא המכוון למאמרנו. כי בפטירת אבינו הראשון, ע"ה, אשר היה מוכתר בשלוש ההנהגות שזכרנו, עם היות המדינית יותר מתעצמת אצלו מכולן, כאשר אמרנו — לא היה המשך וזמן הבא אחרי כן מה שגרם שירגישו כל העולם חסרונם זה; כי תיכף ומיד, אותו היום שנפטר מן העולם, הרגישו כל גדולי הדור מה שאיבדו משלמות ההנהגות האלו, ואמרו: כי למה שנוגע להנהגת עצמו אין כאן שום אבידה, כי עוצם שלמותו הולוכו עמו ואתו תלין הצלחתו; אך בשתי ההנהגות האחרות, ווי לחסרונן: כי אוי לו לדור שאיבד מנהיגו — בהיישרה המדינית הכוללת; ואוי לה לספינה הפרטית שאיבדה קברניטה — היא הבית בכל אישיה, שהם כאניה בלי חובל, אשר הנהגה זאת יצדק בה משל הספינה, כאמרו על האשת-חיל [משלי לא, יד – טו]: "היתה כאניות סוחר וגו', ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה" וגו'.

הן כל אלה ההרגשים יולידו בדומה, ויצדקו מאד באדם הגדול ששמו כשמו, ע"ה, והדברים מבוארים. ותהא נחמתנו — התקיים בו הפסוק שהתחלנו: "מתהלך בתומו צדיק, אשרי בניו אחריו" [משלי כ, ז]. והרחבתי קצת הדיבור בזה בביאור "בניו אחריו" — ההולכים אחרי מדותיו. ונחמה יותר עצמית ופרטית מתומת הרב השלם נר"ו, אשר